

- Eiben O.—Pantó E.: A magyar ifjúság biológiai fejlődésének áttekintése. *Humanbiologia Budapestinensis*, Suppl. 1. 1981.
- Fleishman, E. A.: The structure and measurement of physical fitness. Englewood Cliffe, N. Y., Prentice Hall. 1964.
- Haag, H.—Dassel, H.: Fitness-Test. Verlag Karl Hofmann, Schorndorf bei Stuttgart, 1975.
- Hebbelinc, M.—Borms, J.: Körperliche Wachstum und Leistungsfähigkeit bei Schulkindern. Johann Ambrosius Barth. Leipzig, 1978.
- Hebbelinc, M. et al.: A Multidisciplinary Longitudinal Growth Study — introduction of the project LLEGS. In: Ostyn, M.—Beunen, G. (Eds): Kinahtropometry II. Int. Series, Baltimore, Univ. Park Press, 1980. 317—325.
- Kemper, H. C. G. et al.: Groei en gezondheid van tieners. Uitgeverij de Vrieseborch, Haarlem, 1982.
- Mathews, D. K.: Measurement in physical education. Saunders Co. Phil.—London—Toronto, 1973.
- Mészáros J.—Mohácsi J.: Testnevelési és nem testnevelési osztályba járó tanulók alkatának és fizikai teljesítményének vizsgálata. = Tanulmányok a Testnevelés és sporttudományok köréből, 1978. 129—149.
- Simons, J.—Renson, R. (Eds): Evaluation of Motor Fitness. = Report of the Eu. Research Seminar on the evaluation of motor fitness. Leuven Univ. Press, 1982.

KERESZTESI KATALIN

SZOMATIKUS NEVELÉS A VÁLTOZÓ ISKOLÁBAN

Hazánkban az elmúlt évtizedben két, egymással lényegileg ellentétes iskolafejlesztési alternatíva körvonalazódott. Egyik limitálni, egyszerűsíteni kívánja az iskola funkcióját, a másikat a komplex funkciórendszert felvállaló "szocialista nevelőiskola" koncepciójához kapcsolódó elméleti és gyakorlati törekvések képviselik.

Nálunk is, mint a hasonló társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező országokban, az iskola szerepe változóban van. Új társadalmi követelmények fogalmazódnak meg az intézményes neveléssel szemben. Átalakulóban van az iskola szerepe a felnövekvő nemzedékek életében, szocializációjában. "Az iskola, az iskolai nevelés megújítása szempontjából alapvető feladatként jelentkezik, hogy elméletileg is megalapozottan újra értelmezzük és újjáteremtjük az intézményes nevelés keretében képviselendő értékrendet, a nevelés követelményeit és a preferált, tolerált tiltott magatartások rendszerét. A nevelési folyamat fejlesztésének döntő kérdése, amelyen a fejlesztés áll vagy bukik,

az iskola mint intézmény gyakorlati átalakíthatóságának problémája" (20, 24).

Mit jelent ez a szomatikus nevelés és az egészséges életmódra nevelés szempontjából?

Az elmúlt évtizedben a hazai pedagógia mind elméletileg, mind kísérletileg jelentős eredményeket mutatott fel az iskolai tevékenységrendszer tartalmát, szerkezetét illető kérdések feltárásában, vizsgálatában. Az iskola leginkább a szabadidős tevékenységek szervezésében próbált eleget tenni annak a szociológiai elemzések által is alátámasztott új kívánalomnak, hogy "szolgáltatást" nyújtson a tanulóknak. Véleményünk szerint ez a törekvés legkevésbé a testi nevelés területén haladt előre /14, 22/. Ennek okát abban látjuk, hogy az iskola curriculáris és extracurriculáris tevékenységei között nincs koncepcionálisan is megalapozott kapcsolat, találkozásaik nagyrészt esetlegesek és véletlenszerűek.

Az eddigi kutatások, kísérletek alapján megállapítható, hogy az iskola, az iskolai nevelés csak akkor lesz képes megfelelni az új vagy új módon jelentkező feladatoknak, ha nyitott iskolaként szervezi meg önmagát /2/. Ez vonatkoztatható az iskolai testnevelésre és sportra is.

Az iskolai tevékenységrendszert vizsgáló kutatások, a gyakorlati fejlesztési törekvések és az újabb hivatalos dokumentumok is a tanulás—munka—közéleti tevékenység mellett az egészséges életmód kialakítását szolgáló, kulturális, alkotó, művészeti jellegű, valamint a pihenést, szórakozást, a kellemes időtöltést biztosító tevékenységekről szólnak /25/. Azt kívánják, hogy az "iskolai tevékenység egyenlő lehetőséget biztosítson a fizikai képességek (beleértve a fizikai jellegű termelőmunkához szükséges képességek és készségek), a szellemi képességek és a szocialista erkölcsi tulajdonságok megalapozása számára" /22/.

Miért tartjuk kiemelten fontosnak az iskola tartalmi megújításában az egészséges életmód, a szomatikus nevelés hangsúlyozottabb, átértékelt szerepét? Melyek azok a döntő társadalmi kihívások, amelyek a szomatikus nevelés és az egészséges életmódra nevelés szempontjából változtatásra kell, hogy kényszerítsék az iskolát is? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre kívánunk röviden válaszolni.

A magyarországi elrettentő egészségügyi statisztikák alapján úgy véljük, hogy szükséges átgondolni jelenlegi nevelési célrendszerünket és ezen belül szomatikus nevelésünk céljait, feladatait, nemcsak a munkaerő-fejlesztés, -megőrzés szempontjából, hanem az egyén életvitele, személyiségének fejlesztése érdekében is.

A népesség egészségi állapotának egyik legjellemzőbb statisztikai mutatója a születéskor várható átlagos élettartam, amely számszerűen fejezi ki a népesség életkilátásait. Hazánk felszabadulását követő két évtizedben a társadalmi-gazdasági fejlődés, a lakosság életszínvonalának emelkedése, valamint az egészségügyi ellátás széles körű kiterjesztése következtében a népesség életkilátásai kedvezően változtak. A születéskor várható átlagos élettartam férfiaknál 67, nőknél 73 évre emelkedett.

A magyar lakosság halálozási mutatói az 1960-as évek közepén a fejlett európai országokéhoz viszonyítva igen kedvező képet mutattak. Azonban ezzel párhuzamosan az iparilag fejlett országokhoz hasonlóan — időben valamivel eltolódva — hazánkban is megemelkedett az ún. civilizációs betegségek gyakorisága. Ennek hatására a születéskor várható átlagos élettartam növekedése a férfiaknál stagnált és a nőknél is lelassult.

E kedvezőtlen változásokat elsősorban a középkorú lakosság halandóságának emelkedése okozta. A 35—64 éves korú lakosságot érintik a legérzékenyebben a szív- és érrendszeri, a daganatos betegségek, valamint a balesetek és sérülések számának emelkedése. Igen magas az öngyilkosságot elkövetők száma is.

Az elmúlt 10—15 évben e korcsoportok halálozási mutatói jelentősen emelkedtek mind a férfiak, mind a nők körében. Megállapították, hogy a halálozások 55—60 százalékában a szív- és érrendszeri betegségek játszanak szerepet. E betegségcsoportban az ún. ischaemiás szívbetegségeknek (szívizom infarktus, egyéb szívizom-eltváltozások), a magas vérnyomás betegségnek és az agyi érbetegségeknek van meghatározó szerepük. E betegségek kóroki tényezői, rizikófaktorai között első helyen állnak a kedvezőtlen élet szokások, a mozgásszegény életmód, a nem megfelelő táplálkozási szokások, az ennek következtében kialakult testsúlytöbblet, dohányzás, alkoholfogyasztás. A szív- és érbetegségek tömeges megjelenésében szerepet játszik a felfokozott, feszültséggel teli életvitel, néha az indokolatlan túlhajszoltság is.

A szív- és érbetegségek okozta halálozás hazánkban a legmagasabb Európában. Az 1967 és 1980 közötti emelkedés dinamikája is Magyarországon a legrosszabb. Míg az európai országok zömében csökkent vagy nem változott jelentősen a keringési betegségek okozta halálozás a 35—64 éves korcsoportban, addig hazánkban férfiak körében duplájára, nőknél egyharmadával növekedett a halálozási ráta /30/.

Sajnos nem lehetünk elégedettek ifjúságunk fizikai állapotával sem. Vizsgálatok, nemzetközi összehasonlítások és honvédségi statisztikák igazolják, hogy az iskolarendszerünkől kikerülők jelentős része nem rendelkezik megfe-

lelő fizikai felkészültséggel, és az egészséges életmód alapvető ismeretei is hiányoznak általános műveltségükből /5, 6, 18, 26/.

Vajon miért jutottunk idáig? A feltett kérdésre nem lehet egy rövid tanulmány keretében választ adni. A probléma igen összetett, a feladatok a jelenre és a jövőre nézve komplexek, az egészségesebb életmód kialakítását, a civilizációs ártalmak megelőzését, gyakoriságának csökkentését csak társadalmi szintű összefogással lehet elérni. Az 1986-ban beindult "egészségügyi kormányprogram" életmódváltást hirdetett meg. "Kezdjünk új életet", törődjünk többet egészségünkkel, fittségünkkel.

Mit tehet ennek érdekében az iskola?

Mindenekelőtt nevelési funkcióinak kell átalakulnia. Nagyobb mértékben kell magáévá tennie a permanens nevelés koncepcióját, amely jelenleg még a szomatikus neveléssel kapcsolatban sem kapta meg a megfelelő helyet.

Ha a kérdést a szomatikus nevelés szempontjából közelítjük meg, utalni kell arra, hogy a személyiségfejlesztés, -fejlődés általános irányultságában bekövetkezett hangsúlyváltás a nevelési-művelődési folyamat komplexebb értelmezésével, a ma még jellemző egyoldalú intellektualizmus kiküszöbölésének igényével társul. Ezért a permanens nevelés-művelődés koncepciójában bizonyos nevelési feladatok, területek az eddigieknél jobban hangsúlyozódnak. Előtérbe kerülnek a következő feladatok:

— A komplex (a fizikai és szellemi munka elemeit egyaránt tartalmazó) általános munkaképesség fejlesztése, amelynek minden életszakaszban elsődlegességet kell biztosítani a leszűkített speciális munkaképességgel szemben.

— Az ember fizikai kondíciójának és képességeinek a szellemi képességekkel azonos értékű és intenzitású fejlesztése.

— A társadalmi és egyéni (ön)fejlődés iránti igény és az ezzel összefüggő magatartásminták és képességek elfogadtatása.

— A belső pszichikus stabilitás, az emocionális életnek az értelmi képességekkel azonos súlyú fejlesztése.

Az általunk elfogadott nevelési célból következően — a sokoldalúan fejlődő és sokoldalúan fejlődni képes személyiség — a testnevelésben is kiemeltebb szerepet kell kapnia az önálló/önirányított tanulásnak, az önképzésnek és önnevelésnek, amelyet a permanens nevelés az életmód szerves részének tekint.

A nevelési folyamat fejlesztésének döntő kérdése, hogy a közoktatási-köznevelési intézményeken belül kihasználja azokat a lehetőségeket, amelyek ma is adottak, csak szervezeti, tartalmi szempontokból nem kihasználtak.

Mit kellene tenni annak érdekében, hogy megfelelőbb tartalommal tudjuk megtölteni jelenlegi vagy a jövőben kapható lehetőségeinket?

Fel kellene tárni a szomatikus nevelésre vonatkozó alapvető tevékenységi csoport (egészséges életmódra nevelés) feltételektől, adottságtól függő modellértékű alternatíváit. A fő hangsúlyt az iskolai keretek között folyó (az iskola által szervezett) egészséges életmód elsajátítását szolgáló tevékenységi területek fejlesztési lehetőségeinek feltárására kell helyezni. A fizikai aktivitás fejlesztését csak az iskolai testnevelési tantervek korszerűsítésével és az extracurriculáris tevékenységekkel szerves egységben lehet elképzelni, főleg az egésznapos komplex nevelési rendszer fokozatos elterjesztésével.

Köztudomású, hogy — szociális indokok alapján is — ma hazánkban az általános alapképzésben részesülők 40 százaléka, a közeli években pedig mintegy 70 százaléka egésznapos iskolai foglalkoztatásban részesül, elsősorban mindkét szülő munkavállalása miatt. Ennek következtében a felnövekvő nemzedék napi 8—10 órát az iskola vagy az óvoda falai között tölt.

Érdemes figyelembe venni, hogy szakértők, többek között B. S. Bloom sokat idézett kutatásai szerint, a gyermek intellektuális fejlődéséért 50 százalékban a hatéves korig tartó időszak felelős és további 30 százalék a hat és kilenc éves kor közötti időszakban formálódik /3/. Az egyén mozgáskultúrája, fizikai fejlettsége szempontjából is a személy életének meghatározó szakasza a gyermek- és ifjúkor /15, 18/.

Véleményünk szerint ez az életkor nemcsak növekedés, fejlődés szempontjából döntő, hanem ebben a korban alakulnak ki azok az alapvető életmódbeli szokások, amelyek később befolyásolják az egyén egész életvitelét. Az iskoláskor a legalkalmasabb a szabadidő kulturált eltöltése igényének kialakítására. Ha az iskola szabadidős tevékenységi rendszerében játékkal, sporttal rendszeresen eltöltött idő megfelelő helyet kap, akkor felnőttkorban is az egyén életvitelének szerves alkotórészévé válik.

Jelenleg még nem rendelkezünk kipróbált, az életkori sajátosságoknak megfelelő programokkal, szakanyagokkal, módszerekkel. Még a megfelelő szervezeti keretek területén is az útkeresés szintjén állunk. Az újjászervezett ifjúsági és sportirányítás koncepciója és az 1986 szeptemberében életbe lépett új oktatási törvény viszont az iskoláknak, a tanároknak adott nagyobb szabadsággal az eddigieknél jobb feltételeket teremt a fejlesztési munka számára. Ebből kiindulva kiemelt fontosságot tulajdonítunk az egésznapos komplex nevelési rendszer keretein belül a mindennapos testnevelés és a szabadidős sport, a testkultúra fejlesztésének. Ezért a testnevelés és a sport szem-

pontjából is optimális ellátottságú komplex intézmény, a pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központban kezdeményeztük a szomatikus nevelés egy sajátos koncepciójának bevezetését és kipróbálását.

Az Apáczai Csere János Nevelési Központ szomatikus nevelési tevékenységrendszer

A pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központ egész tevékenységrendszerére jellemző az életkori komplexitás (a bölcsődéskortól az öregkorig terjedő szolgáltatási rendszer), az egyes tevékenységi formák differenciált tartalmi és szervezeti felépítése a szélesen értelmezett egészséges életmódra, ezen belül a rendszeres fizikai aktivitásra nevelés területére is vonatkozik.

Az egészséges életmódra nevelés tevékenységi rendszere magában foglalja az óvodai, iskolai nevelés-oktatás keretében zajló tevékenységeket, a szorosabb értelemben vett testi nevelést; a nem kötelező jellegű mozgást — sportműhelyek, a Fitness klub keretében zajló tevékenységrendszert, valamint a Nevelési Központ bázisán működő Diák és Lakóterületi Sportegyesület által a lakosság részére szervezett szabadidős sporttevékenységeket és a preventív, illetve korrekciós céllal szervezett (rizikófaktoros, elhízott és asztmás) speciális csoportok működését.

A Diák és Lakóterületi Sportegyesület — a speciális csoportokon kívül — hús sportágban biztosít a gyermek, ifjú és felnőtt lakosság részére szabadidős sportolási, testedzési lehetőséget.

1986-ban kísérleti fejlesztési program keretében Fitness mozgalmat indított el a Nevelési Központ /19, 24/. Célja egy nagyvárosi lakótelep viszonyai között olyan testedzési célú szabadidő eltöltési formák, rendszerek kidolgozása és beválásvizsgálata, amelyek a családi keretekre is támaszkodva a lakosság minél szélesebb rétegeit vonják be az egészségi és kondicionális állapotával adekvát preventív, rekreációs és fejlesztő jellegű testedzési, sportolási tevékenységekbe. Bízunk benne, hogy e rendszerek modellül szolgálhatnak más, hasonló lakótelepek, nyitott iskolák, általános művelődési központok iskolai testnevelésének és szabadidős sportjának fejlesztéséhez.

A Fitness mozgalom alapvető célja, hogy alkalmassá tegye az egyént az egészséges, kiegyensúlyozott munkaképes életre, és élvezettel, felüdüléssel, életvitelébe beépülve sportoljon, törődjön teste fittségével. A megfelelő testi kondíció, fitness a teljesebb, gazdagabb életvitel kulcsa.

Iskolai nevelési-oktatási rendszerében a Nevelési Központ a testnevelést nem tantárgyként kezeli. Az 1986/87-es tanévben a Központ kísérleti gimnázii-

umában bevezetett módosított testnevelési tanterv egyik alapvető céljának és feladatának tekinti, hogy

— "fejlessze és elégítse ki a tanulók mozgásszükségletét, keltsen kedvet, érdeklődést a tanulóknak a rendszeres testmozgás, sportolás iránt, nyújtson alapvető ismereteket öntevékeny testedzésükhöz azért, hogy a sportolás tanulmányaik befejezése után is beépüljön életmódjukba. Ismerje meg testét, a fizikai teljesítőképessége fejlesztéséhez szükséges alapelveket, képes legyen saját fittsége ellenőrzésére, tisztában legyen az egészséges életmódhoz szükséges táplálkozási, higiéniai szokások fontosságával" /12, 14, 19, 23, 24/.

A tantervi anyagot a tanuló részére választhatóvá tettük, a követelményrendszeren belül az értékelést módosítottuk, ami a testnevelés osztályzásának eltörlését igényelte. Az értékelés arra alapozódik, hogy a tanulónak melyik alapvető kondicionális és koordinációs képességeit kell fejlesztenie, és minden tanév végén a tanuló az értékelésnek megfelelően a Fitness mozgalom jelvényének valamelyik fokozatát kapja meg.

A mindennapos testnevelési foglalkozásokat az egésznapos rendszerben működő pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központban az 1984/85-ös tanévtől kezdődően az óvodaiskolában (5—8 éves korosztálynál) vezettük be. Az óvodaiskola alapvető iránya: az iskola alsó szakaszának tanulásszervezési és módszertani értelemben vett "óvodásítása". Szervezetileg az óvodaiskola első évfolyama az óvodai nagycsoport, míg utolsó éve a második osztály. A harmadik osztály a "beilleszkedés" éve az iskola rendjébe. Egy-egy óvodai nagycsoportban, illetve iskolai osztályban egy óvónő és egy tanítónő alkotja a nevelői párost. Ez tanulásszervezésben a gyerek törő- és teljesítőképességéhez alkalmazkodó, mobil foglalkozási rendet igényelt. Az óvodaiskola 3 évét egységes szakasznak tekintve az egyes tanévek nem jelentenek lezárt szakaszokat. Ez együtt járt a tantervi követelményrendszer rugalmasabb — az egyes gyerek fejlődési üteméhez alkalmazkodó — érvényesítésével is, és lehetőséget adott arra, hogy a tantervben előírt 93 testnevelési óra helyett 185 óra legyen biztosítható testnevelésre, játékra, és 38 óra ritmus- és mozgásfejlesztésre a szervezett tanítási kereten belül. Amelyik nap nincsen szervezett testnevelés, akkor a szabadidős iskolai foglalkozások alatt, a nevelői páros tartja meg a testnevelést, amelynek programját testnevelő tanárok dolgozták ki /13/.

Ugyanakkor kísérleti tantervi programot vezettünk be a felső tagozat testnevelési anyagának korszerűsítése érdekében. 188 kísérleti csoportba és 166 kontroll csoportba tartozó tanulónál megvizsgáltuk, hogy a módosított testnevelési rendszer megváltoztatja-e a tanulóknak a testkultúrával és sport-

tal kapcsolatos viszonyulásait és egyes fogalmaihoz kötődő specifikus relációit.

Hipotézisünk volt, hogy az iskola megváltozott testnevelési rendszere befolyásolja a tanulóknak a testkultúra és sport tevékenységformáival és tárgyi vonatkozásaival kapcsolatos viszonyulásait és egyes fogalmaihoz kötődő specifikus relációit. Feltételezésünk szerint a sport fogalmak affektív szemantikájának mérése révén megbízható és jól tagolt képet nyerhetünk arról, milyen — érzelmileg színezett — viszony fúzi a különböző innovatív programokban részt vevő általános iskolásokat a testnevelési és sporttevékenységekhez, illetve annak kiténtetett elemeihez. A fogalmak affektív szemantikájának mérését az Osgood-féle szemantikus differenciállal állapítottuk meg.

Úgy gondoltuk, hogy az affektív jelentés mérése az általános iskola 3. osztályában lehetséges. Problémát okozott az alsó tagozat mérése, ahol az Osgood-féle eredeti eljárást, a szemantikus differenciál standard formáját közvetlenül nem tudtuk igénybe venni. Ezért 6—10 éves gyermekekre adaptált formáját alkalmaztuk, amelyet Habermann M. Gusztáv (1982) IMTF-kutatásban az iskolai tanítás, specifikusan a matematikatanítás iránti viszony mérésében eredményesen alkalmazott /7/.

Mindkét csoportnál a harmadik és a nyolcadik osztályban a sporttal kapcsolatos fogalmak affektív jelentésén kívül olyan paramétereket is felvettünk, amelyek feltételezhetően befolyásolják az affektív jelentések alakulását, de a pedagógiai programon kívül állnak. Ilyenek a tanulók szocio-ökonomiai és szocio-kulturális státusza, illetve annak néhány komponense, az apa és anya foglalkozása, iskolázottsága, a tanuló neme és tanulmányi eredménye.

Méréseink ellenőrzése érdekében adatokat gyűjtöttünk a Nevelési Központ azon tanulóitól, akik "hagyományos" program szerint tanulták a testnevelést heti 2 órában és a budapesti Köbölküti úti Általános Iskola harmadik és nyolcadik osztályában, akik szintén a jelenlegi órakeret és tanterv szerint dolgoztak.

Mindkét osztályfokozatnál több, a kísérleti, illetve a kontroll feltételhez tartozáson belül eltérőnek tekinthető gyermekcsoportot választottunk, véletlenszerű jelleggel. Ez a véletlenszerűség azonban bizonyos mértékig szubjektív. A reprezentativitás mértéke nem állapítható meg. Módszertani értelemben tehát a vizsgálat mintavételre sem az iskolák, sem az osztályok, sem az egyén szintjén nem támaszkodhatott. Az eredményképzés főként a két fő esethalmaz (kísérleti és kontroll) összehasonlításából indul ki.

Vizsgálati eredményeink

Adatainkat a kísérleti és a kontroll csoportoknál az 1985/86. tanév második félévében vettük fel.

Az adatokat a vizsgálati céloknak megfelelő matematikai-statisztikai feldolgozás tárgyává tettük. Számításaink a Magyar Tudományos Akadémia /CDC 3300/ számítőközpontjában, elsősorban az SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) integrált programrendszerrel történtek.

A vizsgálat legfontosabb változói a magasabb szintű affektív szemantikai változók. A harmadik osztályosoknál — gondos szelekció után — a JÁTÉK, BETEGSÉG, SPORT, ISKOLA, EGÉSZSÉG és FUTÓVERSENY célfogalmakat véglegesítettük, egyenként 12 item-változóval. A nyolcadik osztály esetében 7 célfogalom: ÉN, EDZŐ, FOCI, GYŐZELEM, TANULÁS, TÁNC, ÚSZÁS, egyenként 13 item- (skála-)változó szerepelt. Segédváltozóként mindkét osztályfokozatnál a családi háttérrel (apa, anya foglalkozása, iskolai végzettsége), a tanuló nemét és tanulmányi eredményét alkalmaztuk.

Az adatelőkészítés után a nyers adatokat több szakaszban editáltuk, majd megállapítottuk a kiinduló változók gyakorisági eloszlásait. Korrelációs számítás (Pearson-féle korrelációs együtthatók) segítségével határoztuk meg a bivariáns kapcsolatokat a szemantikai változók és a segédváltozók között, valamint a két változócsoponton belül. Ezután a kísérleti és kontroll csoportot összevetettük az affektív szemantikai változók mentén, a két osztályfokozatban külön-külön, továbbá fiú-lány bontásban.

A sportfogalmak affektív konnotációjának különös jelentőséget tulajdonítunk, mert ebben feltevésünk szerint szerkezetileg tükröződik az egyének a sport és testkultúra iránti általános viszonya. A fogalmak affektív (érzelmi) jelentésének összetevői a tanulási folyamat tartalmától, körülményeitől, az egyén más személyiségváltozóitól függhetnek. Épp ezért megállapíthatjuk, hogy az affektív viszonyulás a szomatikus nevelés területén is jelentősen befolyásolható a nevelési folyamat révén.

Úgy véljük, hogy a vizsgált tanulók száma, a reprezentativitás hiánya ellenére is a kísérleti és a kontroll csoport eltérése megbízhatóan értékelhető. A csoportközi eltéréseket mindkét korfokozatban valamennyi célfogalomnál külön-külön teszteltük az Értékelés, Erő és Aktivitás tengely (index) mentén, főként kétmintás t-próbák segítségével.

Megállapítást nyert, hogy az affektív szemantikai térben az Érték, Erő, Aktivitás tengelyhez mérten a kísérleti csoport tagjai fontos sportfogalmakat szignifikánsan másként helyeznek el, mint a kontroll csoport tagjai. A harmadik osztályosoknál a sportot jelentős mértékben magasabbra értéklik és

potensebbnek tartják a kísérleti, mint a kontroll tanulók. A játékot a kísérleti csoport az Erő tengely mentén majdnem kétszer többre értékeli, mint a kontroll csoport (szignifikáns eltérés).

E korosztálynál érdekes különbség mutatkozott a játék megítélésében a fiúk és a lányok között. A lányok kedvezőbben ítélik meg a játékot és a sportot is a fiúknál, mind az Értékelés, mind az Erő tengely mentén. Vizsgálati eredményünk megerősíti azt az elméleti feltételezésünket, hogy gyermekkorban nincs különbség a fiúk és lányok mozgásigénye, játékigénye között. Összehasonlítva a harmadik osztályosok adatait a nyolcadik osztályosok (foci, tánc célfogalom) megítélésével, azt találtuk, hogy 14 éves korban a fiúknál a foci Értékelés- és Aktivitás-tengely indexének értéke már szignifikánsan magasabb, mint a lányoké, a táncnál pedig az Aktivitás tengely indexének értéke szignifikánsan nagyobb. A győzelem Aktivitás tengely indexe mentén a fiúknál magasabb (szignifikáns eltérés). Az életkor előrehaladtával a fiúk jobban kötődnek a mozgásos cselekvésekhez, ami szerintünk nem elsősorban nemi és életkori sajátosságokra vezethető vissza, hanem testnevelésünknek a lányok szempontjából problematikus mozgásanyagára. Hiányzik szomatikus nevelésünkben a tánc, az önfelelt mozgás megismertetése, megszerettetése, testnevelésünkben hiányzik a játék, a sport szórakoztató, felüdítő elemeinek hangsúlyozása.

Figyelemfelkeltő viszont, hogy az úszás Értékelés és Erő indexénél szignifikánsan magasabb értéket kaptunk a lányoknál, mint a fiúknál a nyolcadik osztályban. Van-e lehetőségünk arra, hogy a jelenlegi testnevelés-oktatási rendszerben figyelembe vegyük a nemek sajátos érdeklődését? Jelenleg sajnos csak nagyon kis mértékben. Testnevelési tantervünk lényeges eltéréseket, nagyobb választási lehetőségeket jelenleg még nem tartalmaz, de bízunk benne, hogy az iskola megújításának folyamatában a testnevelés jobban figyelembe fogja venni a személyiség beállítódását meghatározó elemeket, nagyobb választhatóságot, individualizáltabb képzést biztosít az ifjúság számára.

A bevezetőben hangsúlyoztuk az önálló, önirányított tanulás jelentőségét, az önképzés, az önnevelés beépülését az életmódba.

A szervezet fejlődése, regenerálódása szempontjából kiemelten kell kezelnünk testnevelésünkben az aerob állóképesség fejlesztését. E folyamat során a tanulót képessé kell tenni arra, ismerje saját lehetőségeit és képes kell, hogy legyen saját teljesítménye ellenőrzésére, nyomon követésére. E feladat megoldásához a futás az egyik legalkalmasabb eszköz. A megfelelően felépített életkori sajátosságok adekvát programjaival elérhető-e a futáshoz való pozitív viszonyulás?

Ha eredményeinket e szempontból vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy harmadik osztályos tanulóink mindennapos testnevelésben részesülő kísérleti csoportja az Erő tengely mentén kétszerte kedvezőbben ítélte meg a futást, mint a kontroll csoport. Felbontva: lányok körében a kísérleti csoport szignifikánsan többre becsülte a futást az Értékelés és Erő tengely mentén, míg a fiúknál a kísérleti csoport az Erő tengely mentén ítélte meg pozitívabban a futást a kontroll csoportnál.

Tájékozódni próbáltunk afelől is, hogy a két korcsoportnál az affektív jelentések összefüggenek-e a tanulmányi eredménnyel (osztályzatok) vagy a családok szociális státuszával.

A Pearson korrelációs mátrix elemzése alapján néhány exploratív jellegű következtetésre utalunk. Szignifikáns összefüggést a nyolcadik osztályosoknál csak az előző évi tanulmányi átlag és a tanulás fogalom Erő tengely menti megítélése között észleltünk.

A nyolcadikosoknál az iskola értékelése az előző évi tanulmányi átlaggal mutat szignifikáns összefüggést. Ezek természetesen előre látható eredmények. Az egészség Értékelés, valamint Erő skálája és az előző évi tanulmányi eredmény szignifikáns korrelációi azt mutatják, hogy akik jó tanulmányi eredményt értek el, az egészséget kedvezőbben értékelik és potensebbnek tartják.

A harmadik osztályosok esetében az anya iskolázottsága és a játék Értékelés indexe szignifikánsan korrelál. Ez az összefüggés a testnevelés szempontjából is felveti az anya szerepét a gyerek személyiségének kisiskoláskori fejlesztésében.

Adataink tükrében már a 9–10 évesek sporttal kapcsolatos affektív jelenségei, orientációi reálisnak, magyarázhatónak, a nevelés tényezőivel befolyásolhatónak látszanak.

A mindennapos testnevelésben részesülők szemantikai terében a sporttal és testmozgással kapcsolatos fogalmak pozitívabb helyet foglalnak el, mint a hagyományos iskolai testnevelésben részesülőkében. A tanulók pozitív érzelmi viszonyulásai igazolják azon állításunkat, hogy az iskolák fejlesztési koncepciójában hangsúlyozottabb szerepet kell kapnia a mindennapos testnevelési foglalkozásoknak.

Ajánlások az iskola szomatikus nevelési tevékenységrendszerének korszerűsítéséhez

Hazánkban számos tény utal arra, hogy a felnőttkori egészségügyi problémák, az egészségtelen életmód, a testedzés és a sportolási igények hiánya,

jelentős részben a fiatalkori nevelés fogyatékoságaira, iskolai testnevelési rendszerünk tartalmi és metodikai elmaradottságára, részben pedig az érési folyamattal változó kritikus mozgástanulási szakaszok feltáratlanságára vezethető vissza. Ez utóbbi területen jelentős lépést jelent Eiben Ottónak és munkatársainak országos reprezentatív vizsgálata, amely a magyar ifjúság motoros kvalitásainak és az alkati mutatók normatíváinak feltérképezését célozta, és megmutatta ifjúságunk alapvető fizikai teljesítőképességeinek hiányosságait /1, 5/. Erre a vizsgálatra kellene alapozni a testnevelési tantervek, edzéstervék és a metodikai kérdések kutatását, hiszen nemcsak egy-egy pedagógiai folyamat hatásának elemzéséhez adhatnak viszonyítási adatokat, hanem alkalmasak az egyén önfejlődését/önnevelését célzó személyiségfejlesztési célok megvalósításához is.

Közoktatási-köznevelési rendszerünkben a szomatikus nevelés területén szükségesnek és időszerű feladatnak tartjuk a nevelési és képzési folyamat tervezési módszereinek — beleértve nemcsak a tanulóifjúság, hanem a testnevelő sport szakemberképzés területét is —, technológiájának korszerűsítését, a hatékonyság kritériumainak meghatározását. Ehhez vizsgálni szükséges:

- a tananyag szelekciójának speciális szempontjait (társadalmi igények, a tevékenységrendszer sajátos belső struktúrája, a tananyag társadalmi relevanciája);

- a tanterv törzsanyagát (központi tervezésű, nem változtatható anyagát), és a kiegészítő (választható, helyi tervezésű) mozgásanyagát, tartalmát, irányultságát, arányait;

- az egézsnapos iskolai foglalkoztatás keretében történő rendszeres testedzés tartalmát, metodikáját, szervezeti kereteit, beválasztási vizsgálatát;

- új oktatástechnikai és technológiai hatékonyságvizsgálatot mind a curriculáris, mind az extracurriculáris feladatok megvalósításában.

Lényegesnek tartjuk, hogy a kötött órák törzsanyaga a minden gyerek számára szükséges és lehetséges alapkészségek kialakítását biztosító egységes feladat- és tevékenységrendszerre épüljön. A kötetlen órák, tehát a kiegészítő anyag összehasonlításánál az extracurriculáris rendszerben figyelembe kell venni a tanulók eltérő adottságait, érdeklődését. Olyan alternatív és differenciált foglalkoztatási rendszert szükséges kidolgozni, amely lehetővé teszi az általános mozgáskultúra fejlesztését, a mozgás igényének, szükségletének kialakítását, és emellett valamelyik sportágban tehetséges tanulók speciális foglalkoztatását is.

A testnevelés iskoláinkban nem lehet egy a készségtantárgyak között. A készségtantárgyaknál elképzelhetőnek tartjuk, hogy a tanulók bizonyos élet-

kortól maguk döntenek el, hogy foglalkozni kívánnak-e a tantárggyal vagy más típusú programhoz kapcsolódnak a kötetlen órák időszakában. A testnevelésnél — éppen az iskolában szűkre szabott mozgási lehetőségek miatt — mindenképpen szükségesnek tartjuk, hogy az iskola, az iskolázás egész ideje alatt lehetőséget biztosítson curriculáris rendszerén belül vagy szabadidős tevékenységi szférájában a mindennapos testnevelésnek. Ezen belül széles választási lehetőséget lehet biztosítani, felhasználva a lakóterület egyéb sportlétesítményeit, szakemberállományát, a sportegyesületek vonzását. Ha az iskola tevékenységrendszerében felvállalja a rendszeres, mindennapos fizikai aktivitás megszervezését, nemcsak a felnövekvő ifjúság egészség szintjét emelheti, hanem élsportunk utánpótlásának, a tehetséggondozásnak is régen várt bázisává válhat.

A népességi mutatók romlását, a fiatalok fizikai teljesítőképességének kedvezőtlen alakulását, a tömegek sportjának stagnálását, az egészségtelen életmódot kedvező irányban befolyásolhatjuk iskolai testnevelési rendszerünk, pedagógiai gondolkodásunk, szabadidős sporttevékenységeink és végül, de nem utolsósorban iskolarendszerünk szervezeti kereteinek korszerűsítésével. Ha a megváltozott iskola, amely nemcsak oktató-nevelő céllal, hanem nyitott működési szervezetével megújulása során magára vállal olyan feladatokat is, amelyek az iskola által szervezhető nevelésen keresztül befolyásolják tanulói és vonzáskörzetébe tartozó lakói szomatikus kultúráját, egészséges életmódjának kialakítását, segítheti, hogy népességünk fizikai állapota, fittsége, a jelenlegi helyzethez viszonyítva javuljon.

I R O D A L O M

1. Barabás Anikó: Selected factors of physical performance in the Hungarian youth. *Humanbiologia Budapestinensis* 1986. (Megjelenés alatt.)
2. Báthory Zoltán: A műveltségi tartalom és az iskolai műveltségkövetítés megújítása. *Közoktatási Kutatások Tanácsa* 4. sz. program 1985. 11.
3. B. S. Bloom: *Human Characteristics and School Learning*. New York, etc., McGraw-Hill, 1980.
4. Burka Endre: A testnevelés tantárgy pedagógiai kutatások néhány időszzerű kérdése: Az óvodai és az általános iskolai testnevelés időszzerű kérdései. *Testnevelési és Sport Tudományos Tanács Bp.*, 1982. 51–57. (Szerk.: Gál László.)
5. Eiben Ottó—Pantó Eszter: Növekedési értékek Magyarországon 1986. A 3–18 éves fiúk testmagasság, testtömeg és testmagasságra vonatkoztatott testtömeg referenciaértékei. *Eötvös Loránd Tudományegyetem Embertani Tanszéke. Bp.*, 1986.

6. Eiben Ottó—Pantó Eszter: Előzetes adatok a középfokú oktatási intézmények tanulójának biológiai fejlődéséhez a társadalmi tényezők függvényében. Szakképzési Szemle, 1986. 4. sz. 7—21.
7. Habermann M. Gusztáv: Az IMTF (ideiglenes matematika tanterv összehasonlító eredményesség mérése) adatrendszerek. = Neveléstudomány és Iskolakutatás 1982, 3. sz. 5—109.
8. Habermann M. Gusztáv: A neveléstudomány és a nyelvtudomány közeledésének új szakasza. = Pedagógiai Szemle, 1980. 885—898.
9. Földesiné Szabó Gyöngyi: A testi nevelés értékei a szakképzés pedagógusainak és tanulójának értékrendjében. = Szakképzési Szemle, 1986. 4. sz. 38—45.
10. Földesiné Szabó Gyöngyi—Krawczyk K. Z.: Social Role of Sport Events in Poland and in Hungary. = International Review of Sport Sociology, 1982, 23—43.
11. Keresztesi Katalin—Mihály Ottó: The ideal of the many-sided man and the olympic thought in public education. International Olympic Academy 7th International Session for Educationists. Ancient Olympia 28th June to 5th July.
12. Keresztesi Katalin: Az egészséges életmód és a rendszeres testmozgás helye és szerepe az Apáczai Nevelési Központ tevékenységrendszerében. Kutatási terv. A korszerű iskola megvalósításának lehetőségei a többfunkciós (komplex) intézmény keretei között című kutatási témához.
13. Keresztesi Katalin—Mihály Ottó—Kálmándy Péter—Anatolij Petrov: 3—8 éves korosztály intenzív testnevelési programja az Apáczai Nevelési Központ óvodaiskolájában. "Óvodások szomatikus nevelése" Konferencia, Veszprém, 1986. október 8—9. (Megjelenés alatt.)
14. Pótzyné Keresztesi Katalin: A szomatikus nevelés feladatai a szocialista nevelőiskolában. Társadalom Nevelés Iskola. A III. Neveléstudományi Munkaértekezlet 1983. Zánka, Budapest, 1985, 150—163.
15. Pótzyné Keresztesi Katalin: Alapelvek a rendszeres testmozgásra nevelés feladataihoz. OSZK KMK Módszertani füzetek 4. sz. Bp., 1982.
16. Keresztesi Katalin: Opportunities of the development of staying power in the setting of a complex educational institution. Giornate Italie—Ungheresi. Róma CONI. 1985. szeptember 16—18.
17. Keresztesi Katalin—Mihály Ottó—Habermann M. Gusztáv: Everyday Physical Training in Elementary Schools: a Measurement of Affective Reactions of Pupils to Physical Culture and Sports. = Review of the Hungarian University of Physical Education, Budapest, 1986, 123—135.
18. Kontra György: Az iskolás korú gyermekek testi fejlődésének alakulása és az akceleráció kérdése. Az iskolás korúak egészségvédelmének aktuális kérdései. Bp., 1968. 5—12.
19. Mihály Ottó—Keresztesi Katalin—Lévai Miklós: Kísérleti fejlesztési program a pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központ bázisán épülő Fitness mozgalom kialakítására. Kutatási-fejlesztési program. OTSH—ÁISH, 1986. november.
20. Mihály Ottó: A szocialista nevelőiskola megvalósításának elméleti és gyakorlati kérdései. Közoktatási Kutatások Tanácsa 1. sz. program. 1985. 1—17
21. Mihály Ottó—Szebenyi Péter—Vajó Péter: Az OPI közoktatásfejlesztési koncepciója. = Pedagógiai Szemle, 1983. 11. sz. 997—1069.

22. Mihály Ottó—Lóránd Ferenc: Az iskola általános nevelőfunkciója és az általánosan képző iskola fejlesztése. Vázlat a szocialista nevelőiskoláról. OPI, 1983. 23—235.
23. Mihály Ottó—Gáspár Lászlóné—Hortobágyi Katalin: Programjavaslat az általános iskola fejlesztéséhez. Kézirat. OPI—Apáczai Nevelési Központ 1986. 55.
24. Mihály Ottó: Az 1—19 éves gyermekek, fiatalok intézményes nevelésének és a felnőttek közművelődésének új modellje a többfunkciójú (komplex) intézmény keretei között. Tervtanulmány. OPI—Apáczai Nevelési Központ. 1986.
25. Mihály Ottó: Új kihívások — az iskola és a pedagógusok: Kísérlet a problémák értelmezésére. A Pedagógiai Kutató Intézetek Igazgatóinak Össz-Európai Konferenciája. Eger, 1986. október 13—16. előadás. Új kihívások és az iskola. Köznevelés, 1986. 43. sz. 7—10.
26. Nádori László: Az UNESCO törekvései az ifjúság testnevelésének és sportjának fejlesztése érdekében. Nemzetközi és hazai törekvések az ifjúság testneveléséért. Testnevelési és Sport Tudományos Tanács. 1978. 7—20.
27. Nagy Tamás: Az általános iskolai testnevelés fejlődésének néhány tantárgypedagógiai kérdése. 30 éves az általános iskolai tanárképzés. Testnevelési és Sport Tudományos Tanács. 1981. 96—104.
28. Osgood, C. E.—Arcker, W. K.—Miron, M. S.: *The crosscultural generality of meaning systems.* Urbana, Illinois. 1963. Institute of Communications Research, University of Illinois.
29. Osgood, C. E.—Suci, G. I.—Tannenbaum, P. Z.: *The measurement of meaning.* Urbana, Illinois, 1957. The University of Illinois Press.
30. Paksy András: A magyar keresőképes lakosság egészségügyi állapotának néhány jellemzője. A munkahelyi testnevelés ankétja. MTA—OTSH—SZOT. 1983. december 6. 57—64.
31. Putnoky Jenő: "Motority" in Three Functional Domains of Words Meaning. = *Journal of Psycholinguistic Research* Vol. 8. No. 6. 1979. 543—557.
32. Tanaka, Y.—Osgood, C. E.: Cross culture, cross-concept, and cross subject generality of affective meaning systems. = *Journal of Personality and Social Psychology*. 1965. 7. No. 2. 143—153.